

Het ultramontanisme : toespraak, gehouden te Zalt-Bommel bij gelegenheid van de 40ste Algemeene Vergadering der Evangelische Maatschappij

<https://hdl.handle.net/1874/234831>

mm 11465

Br. 1895 V. 15

Het Ultramontanisme.

TOESPRAAK

gehouden te Zalt-Bommel

BIJ GELEGENHEID VAN DE

40ste ALGEMEENE VERGADERING

DER

Evangelische Maatschappij

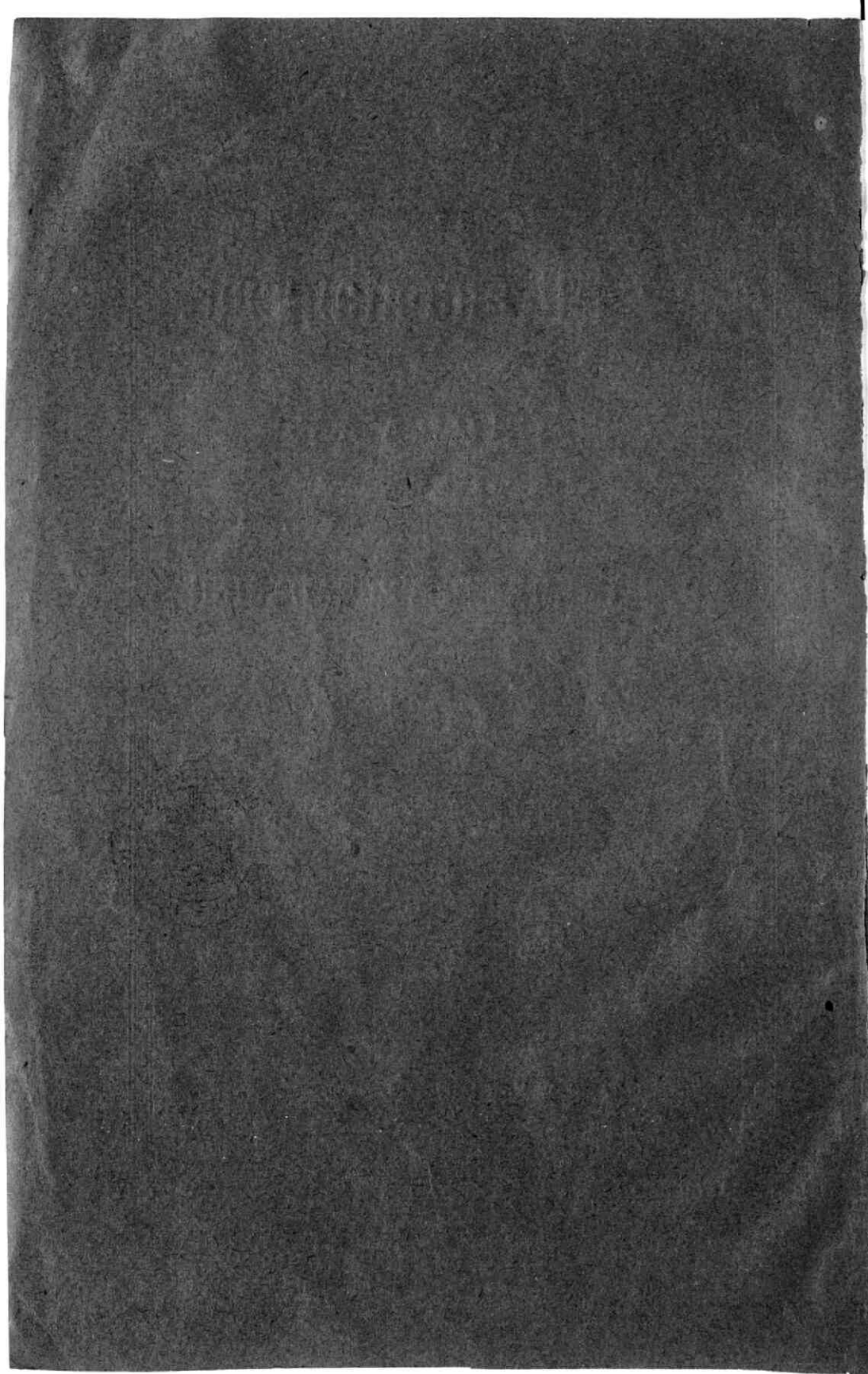
DOOR

F. G. LAGERS,

Predikant te 's-Hertogenbosch.

Tweede vermeerderde druk.

ARNHEM,
G. W. VAN DER WIEL & CO.
1895.

HET ULTRAMONTANISME.

TOESPRAAK

GEHOUDEN TE ZALT-BOMMEL

BIJ GELEGENHEID VAN DE

40STE ALGEMEENE VERGADERING

DER

EVANGELISCHE MAATSCHAPPIJ

DOOR

F. G. LAGERS,

Predikant te 's-Hertogenbosch.

~~~~~  
TWEDE VERMEERDERDE DRUK.  
~~~~~


ARNHEM,
G. W. VAN DER WIEL & Co.

Deze toespraak was door mij niet voor den druk bestemd.

De Algemeene Vergadering der Evangelische Maatschappij sprak echter haar uitdrukkelijken wensch uit dat zij in het licht zou verschijnen om, kon het zijn, nog in ruimeren kring kracht te doen.

Zoo verschijnt zij dan gelijk zij werd uitgesproken — alleen voorzien van aantekeningen tot staving en bewijs van het gesprokene.

's-Hertogenbosch, October 1892.

F. G. LAGERS.

Bij den tweeden druk dezer toespraak zijn nog eenige nieuwe aantekeningen gevoegd.

's-Hertogenbosch, Februari 1895.

F. G. LAGERS.

Onder de genootschappen en vereenigingen in Nederland die iets wezenlijk goeds beoogen, zich de bevordering van het algemeene welzijn ten doel stellen, bekleedt een niet onwaardige en niet onaanzienlijke plaats de Evangelische Maatschappij, die dezer dagen in uw midden is vergaderd. Geheel onbekend is zij hier wel niet. Ook hier als elders telt zij leden en begunstigers. Maar zij wil zich gaarne wat méér bekend maken en hoopt dat daartoe hare werkzaamheden mogen leiden, waartoe ook deze samenkomst behoort.

Het is mijn plan niet u een geregeld geschiedkundig overzicht van die Maatschappij te geven. Zoo'n overzicht zou anders belangrijk genoeg kunnen zijn. Want onze Maatschappij telt nu veertig jaren en wat is er in de laatste veertig jaren op elk gebied veel gewerkt, veranderd, tot stand gekomen, niet het minst op het gebied van godsdienst en kerk, waarop de Evangelische Maatschappij zich vooral bewogen heeft en nog beweegt. Liever doe ik hier en daar een greep, waaruit haar wezen, haar doel, haar arbeid u duidelijk moge worden en hartelijk hoop ik dat het eenvoudige woord dat ik tot u spreken zal velen bewegen zal te zeggen: Ja, van die Maatschappij wil ook *ik* lid zijn, met haar wil ik medewerken, daartoe dringt en noopt mij mijn plicht als protestant.

Ik noem daar het woord protestant. Protestantisch, dat is de Evangelische Maatschappij door en door, in hart en nieren. Den geest, de beginselen van het protestantisme wil zij bewaren, handhaven, verdedigen; de zegeningen van het

protestantisme verbreiden en doen gedijen. Maar al is en heet zij protestantsch, zij sluit niet uit hen die dezen naam niet dragen; zóó weinig, dat haar eenig eerlid is een roomsche landgenoot. Zij is niet gekant tegen hen die roomsch zijn en heeten, zij is niet vijandig jegens hen gezind, zooals vaak beweerd wordt door hen die haar geen goed hart toedragen; zóó weinig, dat juist belangstelling in den roomschen landgenoot haar heeft in het leven geroepen.

Ziet, als in onze geschiedenis niet het jaar 1853 geschreven stond, dan zouden we misschien nooit van de Evangelische Maatschappij gehoord hebben. Gij weet wat in dat jaar is geschied, hoe toen in ons goede vaderland de bisschoppelijke hiërarchie werd ingevoerd. Zij die de kaart van Europa kenden, zij die niet onbekend waren met Rome's werken, woelen, drijven, dat later, in het jaar 1870, bekroond werd met het vaststellen van het leerstuk der pauselijke onfeilbaarheid, waarom het was te doen, zij vreesden van die invoering der bisschoppelijke hiërarchie gevaar voor onze roomsche landgenooten; zij vreesden, en terecht, dat het Evangelie van den grooten Meester van Nazareth voor hen meer en meer schuil zou gaan achter een dorre kerkleer en een toenemenden zinnelijken eeredienst; dat zij meer en meer zouden geraken onder den invloed van een vreemde staatkundige macht die een godsdienstig-kerkelijk kleed draagt, zooals Rome is; dat hun verleerd zou worden Nederlanders te zijn en te blijven in de eerste plaats en dat alzoo onverdraagzaamheid en scheiding onder de zonen van hetzelfde vaderland hoe langer hoe meer zou ontstaan.

Welnu, den roomschen landgenooten de oogen te openen voor die gevaren, hen te bewaren voor de overvleugeling van de heerschzuchtige hoofden hunner kerk, godsdienstige kennis en godsdienstige gezindheid onder hen te bevorderen, vaderlandsliefde onder hen aan te kweken, voor hen te behouden wat

eenmaal na een langen strijd van bloed en tranen was verkregen — dat was het doel van hen die de grondslagen legden onzer Evangelische Maatschappij. Was dat niet een schoon en heerlijk doel? Nooit kan het edel idealisme van die mannen genoeg geroemd worden. En wat vonden zij een steun en sympathie voor hun streven! Hoe werden zij in staat gesteld uitvoering te geven aan hetgeen zij bedoelden! En als nu na een ruim veertigjarig bestaan de Evangelische Maatschappij, geboren uit warmen godsdienstzin en zuivere vrijheidsliefde, terugziet op den afgelegden weg, dan mag zij met fierheid getuigen dat zij steeds getrouw gebleven is aan haar godsdienstig karakter, en wie haar kent getuigt dat zij met vrucht, met zegen is werkzaam geweest door het aanwenden van die middelen welke tot dat doel moesten leiden. Ja, bij monde en in geschrifte, heeft zij menigen roomsche gesterkt, hem zijne zelfstandigheid doen bewaren, hem diep doen gevoelen dat liefde voor zijne kerk niet insluit slaafsche onderwerping aan hare bestuurders, dat godsdienst een zaak is tusschen God en mensch, die haar zetel heeft in het gemoed, dat liefde verdraagzaamheid en vrijheid aankweekt. En niet minder heeft zij in protestantsche kringen de oogen geopend voor het gevaar dat van Rome dreigt, de onverschilligen wakker geschud, de in rustige rust verzonkenen opgeroepen om de handen aan het werk te slaan tot behoud van al datgene wat ons Nederlanders lief en dierbaar is en waar Rome op aast om het ons te ontnemen. (1)

Intusschen, de omstandigheden werden in den loop des tijds niet gunstiger; de banden die de geloovigen reeds omknelden werden steeds nauwer toegehaald, de roomsche geestelijkheid legde groote werkzaamheid aan den dag vooral in haar eenzijdige pers, waarin al wat van Rome is werd en wordt verheerlijkt en al wat van een anderen geest is ver-

oordeeld en gesmaad, en die de geloovigen leert hoe en wat zij moeten zien, denken, spreken. Er werd wantrouwen jegens andersdenkenden gezaaid, scheiding gepredikt, de omgang met hen verboden althans zooveel mogelijk beperkt, behalve bij zekere gelegenheden als Rome van samenwerking zich winst en voordeel beloofde. Natuurlijk, dat de goede bedoelingen der Evangelische Maatschappij op dat alles schipbreuk moesten lijden. Immers wat baatte het te spreken, te getuigen, te schrijven als dit niet of slechts bij uitzondering hen bereikte voor wie het in de eerste plaats gedaan werd, als de toegang tot hun harten en gezinnen hoe langer hoe meer werd versperd? Het was voor hare vrienden geen geheim meer dat de overtuiging van hare stichters om de zonen van hetzelfde vaderland in de kennis van het Evangelie en door evangelische gezindheid nauwer te verbinden een schoon en heerlijk ideaal was dat hun tot eer verstrekt, maar een ideaal voorshands zóó hoog, zóó ver verwijderd dat er althans in dezen tijd geen denken aan was om in die richting met vrucht en succes werkzaam te zijn.

Was dan nu de Evangelische Maatschappij gedoemd tot werkeloosheid, had zij zich dan maar moeten ontbinden? Neen, zij was sterk genoeg om met de veranderde tijdsomstandigheden rekening te houden, de bakens te verzetten nu het getij verliep. Zij had nog andere pijlen op haar boog, bij het afschieten waarvan zij haar oorspronkelijk godsdienstig karakter kon blijven bewaren en handhaven. Hoe hoog zij ook het zuiver godsdienstig-zedelijk leven waardeert en onder ons vermeerderen wil, door krachtsbetoon in al wat goed en heilig en liefelijk is, door beoefening en aankweeking van burgerdeugd, de Evangelische Maatschappij begreep en gevoelde dat het stelsel, de macht van Rome daardoor alleen niet kan bestreden en gebroken worden, omdat Rome een politieke macht is, die geen godsdienstige, geen staatkundige

vrijheid duldt en allen, allen brengen wil onder haar gezag en invloed. Aldus, die macht aan te tasten en te bestrijden op haar eigen terrein, in haar eigen kamp, daartoe werd haar de nood opgelegd. Toch, had zij daarbij haar oorspronkelijk godsdienstig karakter moeten prijs geven — dan zeker zou zij dien weg niet opgegaan zijn. Maar moet dan het staatkundig werken noodzakelijk een tegenstelling vormen van het godsdienstig werken? Behoeft dan het werken op staatkundig gebied om te gaan buiten zuiver godsdienstige beginselen? Kan zij niet in dat staatkundig werken denzelfden goeden, heiligen geest openbaren die haar altijd bezielde? Niemand is meer overtuigd dan zij dat een politiek, zonder dat godsdienstig beginsel waarvoor zij ijvert, geen waarde heeft en zonder handhaving van dat beginsel met onvruchtbaarheid is geslagen. Alzoo practisch werkzaam zijn, van haar staatkundig-maatschappelijke middelen gebruik maken uit godsdienst, om den godsdienst zuiver te handhaven, door godsvrucht bezielde ook bij haar optreden en werken op staatkundig gebied — dat is het wat de tijdsomstandigheden haar opleggen. Dien plicht heeft de Evangelische Maatschappij moedig aanvaard en zij hoopt hem getrouw te volbrengen. Niet alleen omdat zij diep gevoelt dat haar reden van bestaan daarmede gemoeid is, niet alleen omdat zij er op rekent de sympathie van velen te behouden die haar kennen naar geest en bedoeling en de sympathie van vele anderen te verwerven, wien het ernst is met godsvrucht, vrijheid, burgerdeugd en die daarbij niet blind zijn voor de teekenen des tijds, maar bovenal heeft zij dien plicht aanvaard en volbrengt hem uit liefde voor ons land en volk, om te behouden wat we hebben, om te vermeerderen wat het waarachtig volksgeluk en welzijn bevordert en verhoogt.

Zoo staat dan onder al die vereenigingen en genootschappen in ons dierbaar vaderland die iets goeds beoogen, en zij zijn

vele, het zij met dankbaarheid erkend, de Evangelische Maatschappij daar, als degene die den geest van ginds over de bergen welke op onzen bodem niet tehuis behoort, die het ultramontanisme bestrijdt, het ultramontanisme dat de vijand is van vrijheid, verlichting en zelfstandige vroomheid, dat onder ons voortsliipt en zoo het zijne bedoelingen bereikte ons zou te staan komen op het verlies van onze staatkundige en godsdienstige vrijheid. En tot dien strijd roept de Evangelische Maatschappij u protestanten op, zij vraagt u u daartoe bij haar aan te sluiten, haar uw zedelijken en stoffelijken steun te verleenen.

Ik noemde zoo even het ultramontanisme. Kent gij het ultramontanisme? Geen protestant of hij behoorde het te kennen, genoegzaam te kennen om het te kunnen bestrijden. Ja we lezen en hooren dien naam telkens weder in onze dagen. Maar het ultramontanisme kennen . . . ach, hoeveel ontbreekt daaraan.

Ultramontanisme — dat is het streven naar de volstreckte opperheerschappij van den paus over vorsten en volken in burgerlijke en godsdienstig-zedelijke aangelegenheden. De paus heer en meester over alles in staat en kerk en maatschappij en school en huisgezin en geweten — alles hem onderworpen. Zoo was het onder een Gregorius VII, een Innocentius III. Dien toestand, soms door de tijdsomstandigheden verstoord, door de kerkhervorming, door de opheffing der jezuïetenorde, tracht men in onzen tijd te herstellen. Daarop is in alle landen al het werk der roomsche geestelijkheid gericht, wier grondwet de beruchte Syllabus van 1864 is, waarin kortweg alle geestelijke zegeningen, waarin we na, door of tengevolge van de Hervorming ons verheugen, worden veroordeeld en vervloekt, en aan elke meening, die zich verzetten durft tegen of in twijfel trekt het recht van de opperheerschappij van Rome's bisschop, haar recht van bestaan ontzegd wordt.

Zij die dat streven bevorderen door woord of daad, de verdedigers dus van die volstreckte opperheerschappij van den paus, zij heeten ultramontanen, de vertegenwoordigers van die kerkelijk-staatkundige richting, die zonder eenig middel te ontzien den Staat geheel en al brengen wil onder den invloed of de macht en het gezag van Rome. Vroeger vormden zij de uiterste partij in de roomsche kerk, thans is, moet zijn elke roomsche — ultramontaan. (2)

Zegt nu iemand, hoe is het mogelijk dat men in onzen verlichten tijd op zulk streven succes verwacht, hoe kan men ernstig gelooven dat de vorige tijden met hun slaafschen zin, duisternis en ellende, waarvan men zich met zooveel moeite heeft losgescheurd, zullen wederkeeren, dan diene dit tot antwoord: Rome heeft geduld, Rome wanhoopt nooit, Rome is kostelijk georganiseerd en weet van elke fout die door zijn tegenstanders gemaakt wordt behendig partij te trekken. Bovendien is er in onzen tijd een en ander dat Rome's streven bevorderlijk is. Immers overal heerscht een zekere malaise, een onrust die angst en vreeze wekt; de machtige beweging onder de volkeren, die velen vervult met bekommering over de toekomst, doet hen verlangend uitzien naar één gezag dat allen bindt. En bleek niet duidelijk uit het drieste optreden en zich mengen in Frankrijk's binnenlandsche aangelegenheden van den paus dat er met het ultramontanisme niet valt te gekscheren? Getuigt dat ook niet de poging, dezen keer nog gelukkig vrijdeld, om in Duitschland, de bakermat van het protestantisme, de school in handen van den clerus over te leveren? (3)

Ook in Nederland zit het ultramontanisme niet stil. Wat erger is, het maakt er voortgang. Als in het oude land der fiere stoere Geuzen Rome's geest overheerschend en in dezen zin het vermetele woord van den paus „Nederland, een provincie van Rome" waarheid werd, wat een victorie zou

dat zijn! Laten wij mede zorgen dat het zoover niet komt. Kwam het ooit zoover dan zou het natuurlijk gedaan zijn met onze godsdienstige en staatkundige vrijheid, maar ook iedere stap vooruit van Rome op onzen bodem is ten nadeele van die vrijheid. Vergeten we niet dat Rome's beste bondgenoot is de lauwheid en onverschilligheid van zoovele protestanten.

Laat ik u in eenige trekken mogen aantonen hoe en op welke wijze het ultramontanisme zich onder ons openbaart en werkzaam is.

Waar de paus, het hoofd der roomsche kerk, zich niet ontziet het protestantisme een pest te noemen en de kwalen en ellenden der hedendaagsche maatschappij aan die pest te wijten, daar is het niet te verwonderen dat allengs een school ontstond, welke ook ten onzent hare vertakking heeft, die zich ten doel stelt den tijd vóór de Hervorming, toen Rome heer en meester was, te verheerlijken en met verdraaiing der geschiedenis voor te stellen als een Dorado, als een idealen toestand. Men wil dat het dogma de geschiedenis zal overwinnen. De helden der Hervorming, een Luther voorop, worden gesmaad, gelasterd, hun karakter wordt aangerand, hun werk aan slechte bedoelingen toegeschreven. Met halve waarheden, die soms erger zijn dan heele leugens, worden zij bij de onnadenkende menigte verdacht gemaakt, in tal van geschriften aan haren haat overgeleverd, en niet onnatuurlijk is het dat iets van dien haat wordt overgedragen op hen die die mannen eeren om hun geloofsmoed en volhardende opoffering en hun beginselen huldigen. O zeker, de natuur gaat boven de leer, we kunnen er God niet genoeg voor danken dat 's menschen natuur oorspronkelijk zoo goed is — maar op den duur kan ook die goede natuur op te zware proef gesteld worden, het voortdurend stoken en ophitsen moet ten laatste wel tot uitbarsting leiden en betreurenswaardige daden

ten gevolge hebben. En hier en daar begint dat reeds het geval te worden. (4)

Vaderland — vaderlandsliefde — voor het ultramontanisme bestaan zij niet. Rome boven alles. Rome alleen! En hoe die geest zich openbaarde bij onze nationale herinneringsfeesten van de roemrijke gebeurtenissen vóór 300 jaren, dat zullen velen uwer nog wel weten. Geen deelneming, zoo luidde het wachtwoord. De vaderlandsliefde, de liefde voor 's Lands historie staan de bedoelingen van het ultramontanisme in den weg. Daarom tracht het die uit te roeien. O, pijnlijk is het te zien hoe elke gelegenheid te baat genomen wordt om een Willem Van Oranje en de zijnen te beschimpen en te bekladden, hoe in de op roomsche sectescholen gebruikte leerboeken met voorbedachten rade de helden uit onzen vrijheidsoorlog valschelijk voorgesteld en beticht worden van allerlei gruwelen, als eerlooze karakters worden geschilderd. Ja we weten het wel, die mannen waren geen heiligen, maar heiligen zijn er ook niet onder de stervelingen; we weten het wel, die mannen hadden hun karakterfeilen, laat het zijn groote karakterfeilen; maar welk Nederlander kan of mag ooit vergeten dat zij groote karakters waren, die alles hebben opgeofferd voor de zaak welke hun lief was, dat zij de grondleggers zijn geweest van Neerlands vrijheid en zelfstandig volksbestaan, dat de band tussehen Oranje en Nederland onverbreekbaar is, dat het misdadig is onverschilligheid zoo niet nog meer aan te kweeken jegens hen, aan wie roomsch en onroomsch beiden zooveel te danken hebben. (5)

Het ultramontanisme is de volksschool, onze volksschool, waar den kinderen des volks nevens nuttige kennis verdraagszaamheid en burgerdeugd geleerd worden, een doorn in het oog. Met verdraagzame menschen kan het niets beginnen, die kan het niet gebruiken als zijn werktuigen. Daarom stelt het in zijn organen de openbare school voor als een moordhol

en pesthol. En door altijd weder op dit aambeeld te hameren dringt het den geloovigen die meening op, en leert hen veroordeelen en bestrijden wat hunzelve als kinderen ten zegen is geweest. Het vreest de gemeenschap tusschen hen over wie het macht heeft en andersdenkenden. Daarom, waar het de openbare school niet onder zijn macht kan krijgen, zooals wel het geval is in het zuiden des lands, predikt het scheiding en het stichten van eigen scholen, waar het kinderlijk gemoed op roomsche leest geschoeid wordt, en bij een minimum van kennis een zekere terughouding jegens anderen geleerd wordt, die straks niet anders dan ten nadeele van de burgerlijke samenleving komen kan. (6)

Om de belangen van land en volk, stoffelijke of zedelijke, bekommert het ultramontanisme zich niet, mits *zijn* belang maar overal gediend worde; en zijn belang is dat de geest van Rome allengs meer en meer doordringt in dit land, onder dit volk, dat Rome's invloed allengs groot genoeg wordt om onze wetten en instellingen te beheerschen. Daarom tracht het in de lichamen van bestuur zijn handlangers plaats te doen nemen en zoekt, waar het daarvoor alleen niet sterk genoeg is, onder wederbeloften, heden de hulp van calvinisten, morgen van sociaal-democraten, want alle middelen zijn hem goed mits zij maar leiden tot het doel. In zijn werktuigen vraagt het geen kennis van zaken, geen eerlijkheid, geen karakter, het eischt slechts in hen onderworpenheid, slaafsche onderworpenheid, een ja of neen op Rome's bevel. En zoo zagen we dan ook in de laatste jaren menigeen zitting nemen, die openlijk getuigde dat hij voor en boven alles Rome's belang zou bevorderen en die inderdaad zijn kerkbelang voortrekt bij het staatsbelang. Zelfs moesten nederlandsche roomschen, die jarenlang hun betrekking met eere hadden vervuld, echte vaderlanders, plaats maken voor pauselijke

roomschen. Zij werden uitgezet omdat geen sprankske zelfstandigheid door de partijleiders wordt geduld (7).

Maar nog op andere wijze werkt en openbaart zich het ultramontanisme onder ons. Door de massa's wil het werken en propaganda maken. Maar dan moet het die massa's bezig houden, nauw aan zich verbinden. En ook daarvoor weet het middelen. Denkt, om iets te noemen, aan al die congregaties en vereenigingen en roomsche volksbonden die in het leven geroepen worden, schijnbaar uit belangstelling in den werkman, in den militair, in de dienstbode, maar inderdaad om allen te kneden naar hetzelfde model, hun geest te leiden in een bepaalde richting, gezag over hen uit te oefenen en, vergeten we dat niet, voordeel te doen met hetgeen zij weten en aanbrengen van anderen. Grooter gevaar steekt in die congregaties dan menigeen denkt en vermoedt. Blijkt het niet uit de voorzorgen die steeds genomen worden om anderen te weren, dat zij alles behalve onschuldig zijn en niet onbelangrijk geacht worden voor het doel dat beoogd wordt? Denkt aan het bevorderen van deelneming aan bedevaarten naar kwasi-heilige plaatsen, wulpsche tochten vaak, waarbij menigeen eer en geld verliest, waar het bijgeloof victorie kraait en de zedelijkheid een traan schreit. Denkt aan het aankweeken van een plat-zinnelijken eeredienst in de vereering van het heilige hart, in beeldendienst en Maria-aanbidding, waardoor verbeelding en zinnelijk gevoel uitermate geprikkeld worden, maar het zedelijk-sterke in den mensch verloren gaat en het aantal geestelijk kranken op onrustbarende wijze toeneemt; waardoor het volk verzinnelijkt, gedemoraliseerd en zoo doende geschikt gemaakt wordt om zich te laten gebruiken als werktuigen, als leem in de hand van den pottbakker. Denkt eindelijk om niet meer te noemen aan de pers van Rome, in handen van mannen die geen ander vaderland hebben en erkennen als Rome, los zijn van familiebanden, om 's Lands wetten

en instellingen zich niet bekommeren, die pers wemelend van valsche voorstellingen die het oordeel voeren op een dwaalweg en het zedelijk gevoel misleiden, en altijd weder die valsche voorstellingen herhalend, opdringend aan hare lezers, aan wie andere lectuur verboden wordt. (8).

Maar genoeg! Twijfelt gij nog of het ultramontanisme een staatsgevaarlijke macht is? Een verderfelijken invloed uitoefent in de maatschappij? Dat Neerlands verleden erdoor wordt belasterd, zijn toekomst bedreigd, zijn historie verguisd, zijn heden vertrapt, zijn wetenschap veroordeeld, zijn vrijheid gehoond, zijn vooruitgang verketterd, zijn beschaving gedoomd?

Welnu dan protestanten, ten strijde tegen dat ultramontanisme! Daartoe roept en noodigt u de Evangelische Maatschappij met een beroep op uw protestantsch plichtsbef en plichtsgevoel. En het is een heilige strijd. Zij heeft niet den strijd tegen personen, niet tegen roomsche menschen, maar tegen beginselen, tegen een geest, een macht die ons ontnemen wil het beste dat we hebben, tegen **het ultramontanisme als den vijand van onze godsdienstige en staatkundige vrijheid.**

Weet gij hoe zij dien strijd voert, welke wapenen zij hanteert? Door het uitgeven en in ruimen kring verspreiden van geschriften die het wezen en werken van het ultramontanisme doen kennen, en door haar Maandblad dat gratis gezonden wordt aan al hare leden en begunstigers tracht zij de oogen te openen voor de gevaren waarmede Rome ons bedreigt. Zij dringt aan op doortastende uitvoering van de Grondwet. Zij behartigt het niet hoog genoeg te schatten belang van het onderwijs, door met geldelijke bijdragen protestantsche inrichtingen van onderwijs in Noord-Brabant en Limburg te steunen. Zij doet bij verkiezingen hare stem hooren om den rechten man op de rechte plaats te brengen. Zij toont het verkeerde aan van het benoemen

van ultramontanen tot invloedrijke ambten en betrekkingen in het leger, in de magistratuur, in het notariaat, van mannen die hoogstens in de tweede plaats zich Nederlanders gevoelen, omdat zij in de eerste plaats creaturen van Rome zijn; die een anti-nederlandschen geest aankweeken en die, waar de belangen van den Staat en van hun kerk niet samengaan, boven alles en in de eerste plaats het belang van die kerk moeten laten gelden, ik zeg *moeten* laten gelden. Zij brengt feiten aan het licht die zoo duidelijk doen zien wat minachting het ultramontanisme koestert voor onze wetten en instellingen en rechten. Zij richt adressen aan 's Lands regeering als zij volksbelangen bedreigd acht. Zij wil in heel den lande een openbare meening vormen, die door geene macht straffeloos zal worden verguisd.

Sluit u bij haar aan, steunt haar ook door uw stoffelijke middelen, door een weinig kostbaar lidmaatschap — want ja, waarom het ontkend, ook voor hetgeen zij wil en bedoelt is geld noodig, dat aardsehe slijk, waarmee echter ook hoogere bedoelingen worden bereikt, opdat zij kunne voortgaan op den ingeslagen weg, hare werkzaamheden uitbreiden, een dam opwerpen tegen den oprukkenden, voorwaarts schrijdenden vijand die niets ontziet, niets spaart wat ons lief en heilig is en tegen vreemden invloed die den geest en het karakter van ons volk bederft.

Sluit u bij haar aan en steunt haar ook door uw stoffelijke middelen, want de Evangelische Maatschappij is de aangewezen vereeniging van allen die, welke ook hun naam en belijdenis zij, met heiligen ernst bestrijden willen wat van ginds over de bergen komt en hier niet tehuis behoort. Ja, zij is de aangewezen vereeniging, want zij kent den vijand beter dan iemand anders, zij heeft hem nagegaan, bespied, bestookt, zij wordt door hem gevreesd. Zij houdt haar vaandel omhoog, zoodat allen het kunnen zien, waarop ge-

schreven staat: Strijd voor het behoud der heiligste goederen en tegen hem die ze ons ontnemen wil. Schaart u onder haar vaandel, gij die het Vaderland liefhebt, die op onzen vrijen bodem geen vaticaansehe machtspreuken duldt, opdat het worde kracht tegen kracht, macht tegen macht, en als heilige geest ons drijft, liefde voor vroomheid en waarheid, geestdrift voor vrijheid, dan — al zijn de tijden ernstig, de gevaren dreigend, de naaste toekomst donker, dan is er geen twijfel aan, aan welke zijde ten laatste de overwinning zal zijn.

Het zou onbillijk zijn te zeggen dat in onze samenleving de Evangelische Maatschappij staat als een roepende in de woestijn. Neen, met dankbaarheid aan God mag en moet worden erkend dat hare stem wordt gehoord, hare geschriften worden gelezen en gewaardeerd, haar ledental toeneemt. Maar o, hoeveel méér belangstelling moest zij ondervinden. Van zoo menigeen die haar kent in haar wezen en werken kunt gij hooren dat hij onder al de voortreffelijke genootschappen en vereenigingen in den lande de Evangelische Maatschappij een der beste en uitnemendste rekent. Wie haar kent in haar wezen en werken getuigt dat hare duizenden zoovele tienduizenden moesten zijn! Van waar dan die altijd veel te geringe belangstelling?

Zal ik hier spreken van het aanbinden en samenwerken met Rome van zoovelen die protestanten heeten? Dordt en Rome samen, de naneeff van den Geus met den volgeling van Loyola, is dat niet een gruwel voor God? Een gruwel voor God, niet van de zijde van Rome dat den stelregel huldigt: het doel heiligt de middelen, dat geen zedelijke beginselen erkent, dat alles van zijne gading acht zoo het er maar mede komt waar het zijn wil, dat alles verklaart ad maiorem Dei gloriam, maar een gruwel van de zijde der kinderen van de Hervorming, die als ontaarde zonen en dochters hunne vaders verloocheenen en wat dezen gedaan, geleden, ver-

kregen hebben smadelijk in de waagschaal stellen. Niet dat zij bedoelen Rome ten onzent er bovenop te helpen, zij hebben hun eigen bedoelingen, maar hopen die met de hulp van Rome verwezenlijkt te zien, onder een loven en bieden en bewijzen van wederdienst, waarbij echter Rome alleen veld wint en zijde spint. Neen, dat die protestanten, verblind als zij zijn, geen oog, geen hart hebben voor de Evangelische Maatschappij en haar werk, dat begrijpen we maar al te goed, want de protestantsche geest is uit hen geweken.

Maar verder. Laten we zeggen zooals het is. Terwijl we staan tegenover een vijand die nauw aanéengesloten is, die weet wat hij wil, die niet lang redeneert maar handelt, wordt er door en onder ons, die niet de slaven zijn van een uitwendig gezag, te veel gepraat, geredekaveld, gekibbeld. Het individualisme, te veel overdreven, belet aansluiting, samenwerking tot schade van de goede zaak. Zeker, het individualisme willen we hoog houden, persoonlijke overtuiging en eigen inzicht eerbiedigen. Maar als het individualisme zoo overdreven wordt dat het de noodzakelijke samenwerking van geestverwanten tot bereiking van een goed en heilig doel in den weg staat, dan is het zwakheid in plaats van kracht, vloek in plaats van zegen, dan wordt daardoor juist bevorderd wat geweerd moest worden. Zulk een individualisme is het beste wat het ultramontanisme kan wenschen. Gelooft maar vrij dat het juist zijn beste triomfen dankt aan zulk een valsche opvatting van vrijheid. Ik ga verder en durf beweren dat het ultramontanisme bij hetgeen het wil en werkt ten onzent juist op zulk individualisme rekt.

En dan, bij duizenden en duizenden protestanten staat hunne onverschilligheid hun belangstelling in de Evangelische Maatschappij in den weg. O, die treurige onverschilligheid die helaas onder ons spreekwoordelijk is geworden. En wat weet

ze mooi te spreken, die onverschilligheid, niet waar? De een zegt: och, in mijnen kring zie ik niet zooveel van het ultramontanisme. Een enkele maal hoor en lees ik er wel iets van en ik erger me een oogenblik, maar het zal ook wel wat overdreven zijn voorgesteld door hen die in alles gevaar zien en zich overal bedreigd achten. Ja, in het zuiden van ons land heeft het nu eenmaal vrij spel, maar hier is het er ver van af dat het zich openlijk vertoont. — Ik wil het wel gelooven. Maar als ge wilt opmerken en acht geven dan moet het u duidelijk zijn dat het zich volstrekt niet bepaalt tot het zuiden, dat het voortkruipt en voortsliipt en ook elders reeds menige overwinning behaalt. En als hier komt wat dàar is en zich openbaart, ja dan is het te laat, dan zijn we eronder. Daarom werk mede dat het zich niet uitbreidt als een wolk die het heldere licht verduistert. En een ander zegt; vrede, vrede, geen gevaar! Het kwaad oordeelt immers zichzelf en de waarheid zal zegevieren. — Ja, dat gelooven wij ook wel. Als we dat niet geloofden dan bleven we werkeloos, dan voerden we geen strijd. Maar eischt dat geloof dat men hetgeen verkeerd en nadeelig is en schade toebrengt maar stillekens laat begaan en voortwoekeren? Brengt dat geloof mede dat ieder voor zichzelf slechts afwere wat hem persoonlijk zou kunnen schaden, zonder zich te bekommeren om de schade van het geheel? Dat is dan wel een ander geloof dan dat van onzen grooten Meester en van zoovele edelen van ons geslacht, die het verkeerde aangepakt en bestreden hebben. Zij ook geloofden vast en vurig dat in den strijd tusschen duisternis en licht aan het licht de zege, in den strijd tusschen kwaad en goed aan het goede de zegepraal beschoren is, maar nooit, nooit hebben ze zich daarom ontslagen gerekend van den duren plicht om het verkeerde te bestrijden en het goede te bevorderen naar hun beste vermogen. Ik dacht dat hetzelfde van ons geëischt wordt, dat

solidariteit, gemeenschappelijke gebondenheid, gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor ons iets meer is dan een klank.

En een derde mompelt zoo iets van onverdraagzaamheid, waaraan hij niet wil meedoen. — Alsof het woord onverdraagzaamheid te pas komt waar het geldt het voeren van een heiligen strijd om het behoud der heiligste goederen. Neen, waaraan de Evangelische Maatschappij zich ooit schuldig maakt moge hebben — aan onverdraagzaamheid niet. Maar velen die niet goed weten te onderscheiden noemen het opkomen voor en handhaven van een innige overtuiging onverdraagzaamheid, gelijk zij verdraagzaamheid verwarren met laksheid en lauwheid. Een vierde eindelijk zegt: och, wat zou mijne hulp baten, die zet toch geen kracht bij. — Neen, uwe hulp alleen misschien niet. Maar gij zijt niet alleen, gij vindt anderen, velen. En als gijzelf deelneemt en ook anderen opwekt en aanspoort, zie dan groeit gij met elkander op tot een krachtig lichaam, en gij smaakt de blijde voldoening ook door het uwe, hoe gering het op zichzelf zij, anderen in staat te stellen het edele werk dat zij voorhebben voort te zetten en te voltooien.

Is dan dat alles wat de onverschilligheid zoo aanvoert niet diep betreurenswaardig? Getuigt dat niet tegen hen die den naam van protestanten dragen?

En *dat*, terwijl we in Rome zien wat aansluiting en vereeniging vermogen, tot wat ontzettende, verbazende krachtsontwikkeling zij leiden. Ik weet wel: daar is het een moeten, laat het dan bij ons zijn een willen. Daar heerscht de dwang, bij ons de vrijheid, maar een vrijheid die misbruikt wordt tot willekeur en werkeloosheid verdient dien naam niet, is meer een schande dan een eere.

En *dat*, terwijl de ervijand van alle vrijheid en zelfstandigheid op de loer ligt en geen gelegenheid laat voorbijgaan zijn voordeel te doen met onze zwakheden en fouten.

En *dat*, terwijl het ultramontanisme, de doodvijand van alle godsdienstige en staatkundige vrijheid onder ons voortwoekert, gereed ons te ontnemen wat we bezitten, de hand uitstekend naar hetgeen onze vaderen gekocht hebben met hun bloed en tranen, dat ultramontanisme dat onze instellingen ondermijnt, onze wetten ontduikt, de vaderlandsliefde doodt, en de zonen van Nederland tegen elkaar opzet en in het harnas jaagt. (9)

Weet ge wat wij moeten doen? Leeren van onzen tegenstander. Dat is toch zeker niet te veel geëischt, niet waar, dat wij ons voordeel doen met zijne lessen. Welnu dan, in zijne encykliëk over de christelijke inrichting der staten heeft da paus gelast allen die tot de kerk van Rome behooren om in hun bijzonder en openbaar leven als roomschen gekend te willen wezen. In hun denken, in hun gezindheid, in hun doen, in hun laten moeten zij toonen roomsch te zijn. (10) Zoo ook moeten wij in ons openbaar en bijzonder leven als protestanten gekend willen zijn. We behoeven ons dien naam niet te schamen die een eere naam is, waarop we fier mogen zijn. Laten wij in woord en daad, in doen en laten toonen dat we protestanten zijn, vrije en zelfstandige mannen en vrouwen, die geen hooger gezag erkennen en volgen dan dat van het geweten. Laten we toonen wie we zijn, wat we bedoelen, altijd en tegenover iedereen, toonen dat de protestantsche geest ons bezielt, toonen dat er neerlandsch bloed door onze aderen vloeit, dat wij den vaderlandsch grond liefhebben, dat we onze burgerplichten trouw vervullende onze grondwettige rechten en vrijheden hoog waardeeren, dat we gezind zijn die rechten en vrijheden te handhaven tegen wie ook.

Ziet, dan zullen we, welke onze naam of richting ook zij, meer tot elkander naderen, over alle verschil van leer en inzicht heen elkaar de broederhand drukken, gevoelen dat we

één lichaam, één geest zijn, begrijpen dat we dezelfde belangen hebben, dezelfde heilige plichten hebben te vervullen.

Dan zal zeker ook de Evangelische Maatschappij geen vergeefsch beroep doen op uw protestantsch plichtsbesef, uw protestantsch plichtsgevoel om bij haar aangesloten den strijd aan te binden tegen die macht, die den protestantschen geest vloekt, het protestantisme wil uitroeien en daarmede dooden de godsdienstige en staatkundige vrijheid — tegen het ultramontanisme. Geen vergeefsch beroep, als zij u toeroept: Waakt, de vijand ligt voor de poort, zorgt dat hij u niet verrasse en overrompele!

Alzoo, als wij behouden willen wat we hebben, wat ons is nagelaten door onze kloeke vaders, waarvoor zij geleden en gestreden hebben, als we dat niet slechts willen behouden maar uitbreiden en vermeerderen, als we niet slechts denken aan een leven voor onszelf, maar voor onze kinderen, het geslacht dat na ons komt, voor wie de levensstrijd bovendien toch reeds zwaar genoeg zal zijn; als we willen zorgen dat zij ons niet oordeelen maar zegenen, dan is de weg aangewezen dien we te betreden hebben, een weg waarop alle mannen en vrouwen van ernst en karakter en goeden wille, of zij heeten protestanten, oud-katholieken, Israelieten, elkaar kunnen ontmoeten en met elkaar kunnen werken en den heiligsten strijd kunnen voeren met de edelste wapenen tegen hun gemeenschappelijken vijand. En leide God ons op dien weg en behoude hij ons op dien weg!

AANTEKENINGEN.

(1) Niet dat de roomsche kerk, overeenkomstig recht en billijkheid, met de andere kerkgenootschappen gelijkgesteld werd en de vrije regeling harer belangen ontving maakte de gemoederen zoo warm. Neen! er was een andere oorzaak. Zij was gelegen in de drieste, overmoedige taal van den paus.

Immers deze schreef in 1853 niet alleen: »daarom wordt onze ziel vervuld met een onuitwisbaren troost, nu wij den zoo gewenschten tijd zien komen waarop in het groot belang der katholieke kerk en der geloovigen dier landen, het mogelijk wordt er de bisschoppelijke hiërarchie te herstellen, overeenkomstig de bestaande regelen der kerk. Wij hebben inderdaad vernomen dat in het koninkrijk (van Holland en Brabant) de katholieke godsdienst door de genade Gods dagelijks vooruitgaat; dat de doorluchtige koning vol welwillendheid en gunst is jegens zijn katholieke onderdanen en dat de beletselen minder worden, die eertijds de welvaart van onzen godsdienst in den weg stonden en eindelijk geheel zullen verdwijnen.»

Maar in den apostolischen brief voegde hij eraan toe: »Men heeft helaas! genoeg ondervonden hoe vele en hoe groote nadeelen en onheilen de ketterij van Calvijn aan die eens zoo bloeiende kerken berokkend heeft! Ja, zoover ging het geweld en de overmoed der ketters dat het was, alsof de naam van katholiek uit die streken scheen uitgeroeid te moeten worden en alsof voor het herstel van zulke groote verliezen geenerlei mogelijkheid meer bestond. De roomsche pausen hebben echter niets onbeproefd gelaten om den vloed van zooveel rampen te stuiten en te herstellen.

»Thans hebben wij geacht dat de tijd is gekomen, om de kerkelijke regeling in het koninkrijk Holland tot dien vorm terug te brengen, waaronder de geloovigen bij andere natiën leven.

»Alzoo zal het geheele rijk van Holland en Brabant één kerkelijke

provincie zijn, bestaande uit een aartsbisschop en vier suffragaanbisschoppen, door wier ijver en herderlijke zorg wij in den Heere vertrouwen dat de katholieke godsdienst aldus meer en meer versterkt en door weliger aanzien krachtiger worden zal."

Toen de paus Holland en Brabant tot één kerkelijke provincie verklaarde, alsof hij de vruchten van den worstelstrijd der vaderen met eenen slag vernietigen wilde, stonden de vrienden van vrijheid en vroomheid op en zij verhieven de stem tegen pauselijken overmoed. Sedert zijn ruim 40 jaren voorbijgegaan en telkens treedt duidelijker in het licht dat die stem terecht werd verheven, dat het verklaren tot één kerkelijke provincie een diepere beteekenis, dan men in het algemeen vermoedde, had en van Rome's oude, welbekende heerschzucht getuigde.

(2) Als toelichting mogen de volgende uitspraken en getuigenissen dienen.

»Allen die gedoopt zijn behooren den paus toe" schreef Pius IX aan keizer Wilhelm I.

»Het is de plicht van elken roomsche de wetten der kerk hooger te stellen dan die van den staat. De koningen, die zich niet overeenkomstig deze stelling gedragen, kunnen voortaan niet meer rekenen op de trouw en gehoorzaamheid der roomschen", heet het in eene briefwisseling uit Genève, die van Rome uit gevoerd en bijzonder door den paus werd geprezen.

»De leerstukken der roomsche kerk zijn onvoorwaardelijk verbindend voor iederen roomsche. Doen zich op grond van deze leerstukken eischen hooren, die de Staat niet kan of niet wil toestaan, dan is daarmee een strijd tot het uiterste tegen den Staat verklaard," heet het in »de Germania" te Berlijn.

Maurits Van Bonal schreef aan Pius IX: »de paus *alleen* is gebiedster, *alle* anderen zijn zijne slaven. De paus kan met zijn slaven (de vorsten) geen verdragen sluiten, en is uit dien hoofde aan concordaten en overeenkomsten met Staten niet gebonden." Pius IX heeft hem deswege in een afzonderlijke breve geprezen.

In zijn blad de *Univers* schreef Louis Veuillot, de groote woordvoerder van het ultramontanisme in Frankrijk: »Slechts hij is een waar katholiek, die alle belangen, ook die van zijn vaderland, ondergeschikt acht aan het belang van den paus, en die vergeet dat hij burger is van het land, als het belang van zijn land een ander blijkt te wezen als dat van den paus." Om die woorden heeft de paus hem voor een echt katholiek verklaard.

De *Osservatore Romano*, het blad van de roomsche geestelijkheid, schreef: »De kerk staat boven den Staat, als God boven de menschen.»

De *Civiltà cattolica*, waarin de pauselijke curie haar gevoelen uitspreekt, verkondigde de volgende stellingen:

»Vrede en nationale eenheid zijn slechts voor dat volk dat geheel roomsch is.

Een Staat mag aan de niet-roomschen niet dezelfde rechten verleen en als aan de roomschen.

De wereldlijke vorst houdt nimmer op een onderdaan van den paus te zijn.

De paus kan de burgerlijke wetten en de uitspraken van de wereldlijke rechtbanken nietig verklaren, als zij in strijd zijn met zijn belang.

De geestelijken zijn tot het inacht nemen van de burgerlijke wetten slechts in zooverre verplicht, als deze niet in tegenspraak komen met de geestelijke waardigheid.

De roomsche kerk heeft het recht ook aan protestanten en scheurmakers de zwaarste straffen op te leggen als zij in strijd handelen met de roomsche wetten.»

Op het roomsche congres te Mechelen zeide de abt Brouwers: »Wij zijn eerst katholieken en dan Nederlanders.» Ook dit werd door hem gezegd: Wij wenschen de vrijheid, zooals die gewenscht wordt door de encycliek en den syllabus.

Aan de encycliek (opperherderlijk schrijven) van Pius IX van 8 December 1864 werd toegevoegd eene tafel of lijst, syllabus, der voornaamste dwaalleeringen van onzen tijd, aangeduid in 80 veroordeelde stellingen over godgeleerdheid, wijsbegeerte, staat- en zedekunde. Deze stellingen moeten door elken roomsche aangenomen en beaamd worden. Toch zou het stellig onjuist zijn te beweren dat elke roomsche dien syllabus kent en, zoo al, de strekking ervan vat. Wij gaan zelfs verder en meenen dat menige eenvoudige, gemoedelijke roomsche, werd hem alles wat die stellingen bevatten klaar en duidelijk voorgehouden, met zijn verstand en hart ertegen op zou komen.

Er worut eenter wel gezorgd dat dit niet geschiedt. Ook hierop is toepasselijk wat dr. C. B. Spruijt zegt in zijne brochure: *Antipapistische Felheid of Protestantische Plichtsbetrachting*: »Als de geloovigen worden toegesproken door hun herders, dan zijn de scherpe nagels gewoonlijk min of meer, en dikwijls geheel teruggetrokken.» Et pour cause!

Maar zeker is die syllabus de leidraad der roomsche geestelijkheid en ligt hij ten grondslag van de studiën in roomsche college's en

seminariën. Zoo worden dan de daarin vervatte denkbeelden door tegenwoordige en aanstaande geestelijken in hunnen kring verspreid, aan de geloovigen opgedrongen en dezen min of meer bewust vervuld van den ultramontaanschen geest. Hoorde men vroeger nog wel spreken van »liberale katholieken,” de zoodanigen namelijk die toch wel meenden goede, trouwe geloovigen te zijn zonder in alles mee te gaan met de leer der roomsche kerk, sedert de paus verklaard heeft hen niet te erkennen moet alles wat geleerd wordt door een ieder worden aangenomen, op straffe van niet meer roomsch te zijn.

In het door de roomsche geestelijkheid druk bestudeerde werk van den jezuïet Gurij, Handboek der theologische zedenleer, wordt geleerd dat geestelijken niet aan eene staatswet behoeven te gehoorzamen, dan wanneer zij kunnen aannemen dat de kerk het hun veroorlooft. Een even staatsgevaarlijke leerstelling staat er in: in een ongeoorloofden oorlog moeten de soldaten, wanneer zij niet kunnen vluchten, ervoor zorgen dat hunne schoten niet raak zijn. Geheel in dien geest zeide een duitsch ultramontaan in eene hooge vergadering tot zijne tegenpartij: De legers zouden u eenvoudig niet gehoorzamen; doelende op de mogelijkheid dat de troepen in een voor den paus ongunstigen oorlog op bevel der kerkelijke overheid zouden kunnen weigeren de gegeven bevelen op te volgen.

Het groote verschil tusschen roomsche en protestantsche staatsburgers komt scherp uit in den eed op de nederlandsche grondwet en een beslissing van de Poenitentiarie te Rome. De eerste zegt: »Ik zweer trouw en gehoorzaamheid aan de wetten des rijks en aan den koning”. De tweede: »de eed of belofte van trouw aan eene wet die algemeene vrijheid van geloof en geweten veroorlooft is ongeoorloofd”. Kan dan een ultramontaan nederlandsch staatsambtenaar zijn? Indertijd heeft Dr. Merz, zelf roomsch, het openlijk ontkend.

(3) Het optreden van Leo XIII in Frankrijk's binnenlandsche gelegenheden staat eenieder nog levendig voor den geest. Zijn eisch aan de monarchalen en royalisten, waartoe ook velen der hoogstgeplaatste geestelijken behoorden, om zich op den grondslag der constitutie te stellen, aldus zich te keeren tot de Republiek en deze te aanvaarden, moge eerst veel kwaad bloed gezet en weezin en bij velen zelfs verzet hebben uitgelokt, maar over het algemeen is men gesindigd met het hoofd te buigen. Het staat te vreezen dat Frankrijk de nadeelige gevolgen van dit ingrijpen van den paus zal ondervinden. Immers deze gedwongen republikeinen, voor zoover zij deel nemen

aan het openbare leven, zullen trachten hunne geestverwanten, republikeinen in naam, onder dezen naam overal in te schuiven. Een scheeve toestand wordt alzoo geboren, waarvan Rome alleen voordeel trekt.

Het schoolwet-ontwerp in Pruisen, waarbij door de clericalen van allerlei naam de school in handen gespeeld werd van den clerus, werd ingetrokken om den geduchten tegenstand dien het wekte en dien men niet durfde trotseeren. Nu de ultramontanen zich dit zagen ontgaan zullen zij alles op haren en snaren zetten om de intrekking van de jezuïeten-wet te verkrijgen, die de jezuïeten uit Pruisen weert en welke men om de schoolwet had laten rusten.

Werkelijk nam de Rijksraad in 1894 het voorstel tot wedertoelating van de jezuïeten in Duitschland met een kleine meerderheid aan. Door den Bondsraad werd het verworpen, maar een uitzondering werd gemaakt voor de redemptoristen, die dus niet beschouwd werden als een aan de jezuïeten verwante orde, hoewel zij toch tweelingbroeders zijn. Opnieuw heeft nu de deutsche centumpartij den eisch van den terugkeer der jezuïeten gesteld. En weder heeft de Rijksraad het voorstel aangenomen.

Ook in Hongarije werd door den paus alles in het werk gesteld om het aannemen en bekrachtigen der kerkelijk-staatkundige wetten, betreffende de invoering van het verplichte burgerlijk huwelijk enz. te verhinderen. Gelukkig zijn die pogingen mislukt.

(4) Hoe het protestantisme en de protestanten, de helden der Hervorming, Luther voorop door Rome gesmaad en verguisd worden moge blijken uit de volgende staaltjes.

Gregorius XVI noemt in zijn zendbrief *Mirari vos* van 15 Augustus 1832 Luther en zijne voorloopers belialskinderen, het vuil en de schande van het menschelijk geslacht, sluwe booswichten, menschen die voor geen enkele schanddaad terugdeinsden. Leo XIII, toen hij nog bisschop van Perugia was, zeide: »Men wil uwen geest bederven door de meest pestachtige dwaling die ooit voorkwam, het protestantisme. Dit domme ongerijmde verschijnsel is voortgekomen uit overmoed en goddeloosheid.» En in zijn schrijven van 28 December 1878 spreekt hij van de vergiftigende leerstellingen en het slechte zaad der Hervorming en hare dood aanbrengende vruchten. In den Syllabus wordt de volgende stelling, het is de 18de, veroordeeld: Het protestantisme is niets anders dan een andere vorm van denzelfden christelijken godsdienst, waarin het gegeven is even goed als in de katholieke (lees roomsche) kerk aan God te behagen.

De bekende roomsche godgeleerde Perrone, aan wiens voorlezingen en geschriften de roomsche godgeleerden bijna een halve eeuw hunne richting te danken hebben, zegt ergens: Het protestantisme en zij die het verbreiden zijn in godsdienstig opzicht wat de pest in een natuurlijk opzicht is. Het protestantisme wordt slechts door haat gevoed. Zijn leer is verschrikkelijk in de theorie en onzedelijk in de praktijk. Zij lastert God en menschen, is nadeelig voor de maatschappij en is een bespotting van het menschelijk verstand en van de zedelijke tucht. Het zuivere Evangelie waarvan het protestantisme spreekt is niets anders dan het ongeloof en de zedeloosheid die met schoone woorden bedekt is. Het protestantisme is de meest drukkende last welke op de menschheid rust. . . . Gij moet het protestantisme haten met geheel uw hart. — Van den omgang met protestantsche vrienden, bloedverwanten en huisgenooten zegt hij: In dat geval moet gij hetzelfde doen wat de oude christenen deden, als de noodzakelijkheid hen dwong met heidenen om te gaan. Zooveel zij konden ontvluchten zij hunnen omgang en bepaalden zich tot het noodzakelijke. — In zijnen door Pius IX goedgekeurden catechismus luidt eene vraag: Wat zijn het voor lieden die zich protestanten noemen? Antwoord: Zij zijn het schuim der boeverij en der onzedelijkheid in elk land.

Wat een ander bekend roomsch schrijver, Rohling, zegt van de schurken die het protestantisme in het leven riepen en van de schandelijke leer van Luther en Calvijn leze men op blz. 58 van zijn boek: *De antichrist en het einde der wereld*: »Waar het protestantisme zijn voet zet, daar verdort het gras. Een geestelijke leegte, verwildering der zeden, schromelijke troosteloosheid zijn zijne vruchten, Een protestant die naar Luthers voorschrift leeft is een gedrochtelijk wezen. Vandalisme en protestantisme staan op ééne lijn.»

In de *Western Watchman*, een blad dat verschijnt onder de goedkeuring van den aartsbisschop van St. Louis en andere prelaten, leest men: »Wij zouden het (namelijk het protestantisme) gaarne den buik opensnijden en vierendeelen. Wij zouden het gaarne doorspiesen en als voedsel voor de raven ophangen. Wij wilden het wel met foltertuigen vaneen rukken en met gloeiend ijzer zengen. We wilden het wel gesmolten lood ingieten en het honderd voet diep doen zinken in het helsche vuur.»

De door Pius IX tot kerkleeraar verheven redemptorist Liguori schrijft: »M. Luther werd in 1483 te Eisleben geboren. De kardinaal Gothi schrijft dat, naar men zegt, de duivel in de gedaante van een

bedelaar in het ouderlijk huis van Luther is gekomen, met zijn moeder omgang heeft gehad en dat de moeder op deze wijze het gevloekte kind ontvangen heeft. Overigens schaamde Luther zich niet in een preek te zeggen dat hij omgang met den duivel had en dat hij meer dan één stukje zont met hem gegeten had." De beruchte Majunke voert een getuige aan die reeds in 1522, dus 24 jaar vóór Luther, gestorven is en die een bericht geeft van het sterven van Ulrich Van Hutten, dat zonder blikken en blozen op Luther wordt toegepast. Zooveel schandelijke leugens verbreedt hij over den grooten Hervormer dat zelfs een Schaepman ten onzent er zich over verontwaardigt. Overigens beaamt deze in zijn brochure tegen Gunning de woorden van mgr. Gerbet: le protestantisme c'est l'absence du Christ, en pastoor Brouwers zegt in zijn: *De Nederlanden en de gevierden te Heiligerlee*: wie niet oprecht katholiek is, de katholieke kerk niet hoort, staat bij mij gelijk aan een heiden en bijna gelijk aan een modernen Christusverloochenaar.

In Duitschland verscheen voor eenige jaren een werk, dat sedert vele uitgaven beleefde, getiteld: *Geschichte des Deutschen Volkes seit dem Ausgang des Mittelalters* van den onlangs overleden Johs. Janssen. Deze persoon moet beschouwd worden als het hoofd der school, die zich ten doel stelt aan te toonen dat de Hervorming de toestanden in Duitschland bedorven heeft en dat de Hervorming rechtstreeks de moeder is van al die gevaarlijke richtingen en stroomingen, die het leven en welzijn der hedendaagsche maatschappij bedreigen. Om dit bewijs te leveren moest hij geschiedenis maken, waartegen hij niet heeft opgezien. Door velen wordt hij op dien weg gevolgd en ook in ons land heeft die school eene vertakking blijkens menig roomsch persproduct.

De *Görres Gesellschaft* leert dat een roomsch schrijver het als zijn strengen plicht moet beschouwen de principieel alleenjuiste opvattingen zijner kerk aangaande de reformatie tot grondslag te maken zijner historische beschouwingen.

Geen wonder dat, waar protestantisme en protestanten aldus worden voorgesteld, terwijl schrijvers van den tweeden en derden rang daar nog allerlei van hun eigen vinding bijvoegen, onverdraagzaamheid en burgerhaat worden aangekweekt. In Duitschland werden zulke scribenten reeds aangeklaagd van belediging van andersdenkenden en deswege veroordeeld.

Voegen we hier nog bij dat de bijbelgenootschappen, die de roem zijn van het protestantisme, door Pius VII na de herstelling der

jezuïeten als een hoogst arglistige uitvinding zijn veroordeeld, waardoor de grondslagen van den godsdienst ondermijnd worden. Na hem hebben Leo XII, Pius VIII, Gregorius XVI en Pius IX hun vloek ertegen geslingerd. De laatste rangschikte ze in den Syllabus § 4 onder de pestziekten van onzen tijd, ja op ééne lijn met het socialisme en communisme.

(5) »Bij ons te lande — wie weet het niet?» zegt B. Ter Haar Bz. in zijn voortreffelijke brochure: *De hedendaagsche ultramontanen tegenover de geschiedenis*, »zijn het voornamelijk de helden van den tachtigjarigen oorlog, de vijf gebroeders uit het grafelijk huis van Nassou, is het in de eerste plaats de man, wien een dankbaar volk eens den eernaam »vader des vaderlands» schonk, tegen wie de heftigste aanvallen der ultramontaansche schrijvers worden gericht.»

Reeds in 1832 schreef een roomsche een boek tegen een door ds. Van Pellecom gehouden preek, getiteld: »De noodzakelijkheid van den tegenstand tegen de bezoedelde Evangelieleer» enz. (Utrecht A. Schikhoff 1832). In dit anoniem verschenen schotschrift leest men b. v. op blz. 77: »Gelijk gij zoo hebben ook uws gelijken het den jezuïeten dikwijls ter last gelegd dat de in uwe oogen zoo onvergelijkelijke vader Willem van Oranje, dat monster van geveinsdheid, arglistigheid en gruwzaamheid, door de tweede en derde hand op hun bedrijf werd vermoord. En gij, gij meent ook dat een jezuïet tot alles in staat is (uwe blz. V voorber.). Ja, wij prijzen met den Antwerpschen bisschop Levinus Torrentius den man die moed genoeg had uwen vader Willem, dat monster, uit de voeten te helpen; hem den verrader van zijn wettigen vorst, den sedert lang heimelijken rugsteuner des oproers, den voorstander van valsche leer; wij houden, met dien zoo geleerden als waardigen herder der christenen, Balthazar Gerards voor waardig de martelaarskroon te ontvangen.»

En eenige jaren later riep zekere kapelaan Van der Horst in de *Cath. Ned. stemmen* uit: »Ik verklaar hier voor het geheele vaderland met al den ernst die hier gevorderd wordt en in naam van al mijne geloofsgenooten: dat Prins Willem van Oranje een *heerschzuchtige huichelaar* was, dat de strijd tegen graaf Philips III een *onwettige opstand* was om wereldlijke belangen.» En elders zegt hij: »En in dezen man moeten wij den vader des vaderlands erkennen? Neen, bij God dat is niet mogelijk; daarvoor hebben wij ons vaderland, dat is, onszelven en onze broeders te lief! Hij heeft niet gearbeid om ons als vrije kinderen te baren, om ons welvaart en

geluk na te laten, maar om zichzelf op den zetel te plaatsen, waarvan hij zijn vorst en weldoener had afgeworpen; en voor zulk een mensch kunnen wij geen eerbied, geen hoogachting, geen liefde in 't harte koesteren. 't Is het vaderland vernederen, 't is den godsdienst verachten, 't is onszelfen verlagen en aan den spotlust van vreemden prijsgeven. . . . aan dezen mensch den zoeten en heiligen naam van vader te schenken." Zóó ver ging J. A. Alberdingk Thijm toen nog niet; slechts scheen hij het te betreuren dat het karakter van den prins »reeds doorslaand gebleken had in de scholen nooit naar waarheid geschetst te zijn." Toch juichte ook hij over den val, gelijk hij het noemde, van den grondlegger onzer vrijheid. „Dat is de val", zegt hij, „van het hoofd eener met sluw beleid, onder den dekmantel der verweering van de rechten des Souvereins zelfen bewerkte revolutie; dat is de val van een door en door ondankbaren en trouweloozen ambtenaar; dat is de val des echtgenoots, o. a. van Anna van Saksen; de val van den onderteekenaar der huichelachtige apologieën, van den man die, terwijl hij den graaf naar de kroon stak, het *lachenswaardt* noemde dat men hem ooit van heerschzucht verdacht had; dat is de val der autoriteit, die het welbekende plakkaat van 20 December 1581 tegen de pauselijke religie uitvaardigde nadat men beweerde revolutie gemaakt te hebben voor de gewetensvrijheid!" Ook verklaarde hij zich niet genoeg ervaren in de wijsbegeerte van het recht en in de geschiedenis der wetten om te beoordeelen of Philips II al of niet een tegen hem in opstand gekomen ambtenaar en onderdaan vogelvrij verklaren mocht. . . .

In zijne bovengenoemde brochure heeft Ter Haar aangetoond, welke voorstelling men zich voortaan behoort te vormen van Willem Van Oranje en zijne broeders, als men Nuijens, *Geschiedenis van den Nederlandschen opstand*, Brouwers, *Nederland en de gevierden te Heiligerlee* en anderen als betrouwbare leidslieden moest volgen; en heeft hij hunne uitspraken: »de welgelukte aanslag door Balthasar Gerards op hem gepleegd" wat was hij anders „dan de welverdiende straf voor al zijne euvel daden? De kogel, die den oproermaker en verrader, den huichelaar en ketter wegnam, bewees der menschheid een onschatbaren dienst" zegevierend en volledig weerlegd.

Wij herinneren hier aan het gezegde van Schaepman: „Ook ons vaart een huivering door het gemoed als wij staan bij het praalgraf van Delft, als wij denken aan de staatsmanskunst en den ongebroken moed, de stalen volharding van den Zwijger, aan de halsstarrige fierheid en de veldheersgaven van Maurits, aan de zedelijke en

reiner hoedanigheden van Frederik Hendrik, aan al de kracht, al de grootheid, in deze drie mannen opgesloten. Mag ik nog een beeld gebruiken? Wij weten wat koren, wij weten wat onkruid is; maar wij bewonderen toch de blauwe korenbloemen en de roode klaprozen, waar zij mede worden bewogen in den golvenden stroom van het gouden graan." Kwetsend, grievend zelfs is voor elk nederlandsch hart de vergelijking, die deze ultramontaan zich veroorloofde, van de groote daden van het voorgeslacht met onkruid onder het koren en mooie klaprozen.

Brouwers beschouwde den tachtigjarigen oorlog als oproerstokerij, majesteitsschennis en landverraad. Lodewijk Van Nassau stelt hij gelijk met een gewetenloozen fortuinzoeker en aan de galg ontkomen booswicht.

De feestrede door professor Blok te Groningen gehouden in de kerk te Heumen bij gelegenheid van de inwijding van het monument voor Lodewijk en Hendrik Van Nassau, in den slag op de Mookerheide in 1574 gesneuveld, deed zekeren X, een ultramontaan die zich niet durfde noemen, de pen opvatten. Zijne artikelen, eerst verschenen in *De Nieuwe Koerier*, werden later in eene brochure vereenigd, getiteld *Polemiek over Lodewijk van Nassau en Willem den Zwijger*.

Puttende uit verdachte bronnen en met behulp van tweedehandsche berichten en uit het verband gerukte aanhalingen, daarbij een vloed van scheldwoorden uitstortende over Willem Van Oranje en de zijnen, trachtte hij den hoogleeraar te weerleggen. Deze heeft daarop aangetoond hoe zonderling — om geen erger woord te gebruiken — X pleegt te citeeren, hoe hij geen denkbeeld heeft van historische critiek, niet genoeg weet van den tijd waarover hij spreekt en een eigenaardig begrip heeft van de uitdrukking: »eerlijke strijd», en hem als historicus geoordeeld. Tot nog toe is X niet uit zijn schuilhoek durven te voorschijn treden.

Ook de heer H. J. P. A. Kiersch trad herhaaldelijk tegen dezen anonymus in het strijdperk (o. a. in »Het goed recht van Oranje», Rotterdam, Nijgh en Van Ditmar). Duidelijk heeft hij aangetoond welk een onbetrouwbaar geschiedschrijver X. is en bewezen dat deze zichzelf telkens tegensprekt en allerlei ongerechtvaardigde slot-sommen trekt uit door hem gebruikte brieven en andere stukken. »Mijn laatste woord aan Dr. Blok» enz. van genoemden X. is een ellendige uiting van het ultramontanisme in heftigen vorm. Maar nog heviger en met nog scheller klanken is: »Van Erasmus naar Vondel of de kern der nederlandsche vrijheidshistorie», door P. M.

Bots, waarin al het groote dat het hervormd Nederland in de 17de eeuw heeft gewrocht wordt neergehaald en verguisd en Willem Van Oranje wordt genoemd »een mensch aan edele beginselen vreemd”.

In den almanak voor Ned. Kath. van 1894 komt een bijdrage voor van pater Alard: *Levensschets van Flandrina van Nassau*, de dochter des Zwijgers. Hare deugden stelt hij »tegenover de droevige voorbeelden door hare ouders en het grootste gedeelte harer bloedverwanten gegeven”. Den dapperen Lodewijk van Nassau brandmerkt hij als »een zedelijk diep gevallen avonturier”. Opmerkelijk dat we hier niets vernemen van de verleiding van Flandrina's moeder Charlotte van Bourbon door denzelfden Lodewijk, waarover genoemde X. zich zoo warm maakte.

De heftige aanvallen door ultramontaansche schrijvers tegen de Oranje's gericht, waarbij het hun onverschillig is uit welke bronnen zij putten mits zij slechts dienstig zijn voor hun doel, moeten hiernuit verklaard worden dat zij het niet kunnen verkroppen dat het protestantsche Europa zooveel te danken heeft aan de vrijverklaring der nederlandsche gewesten, bewerkt door de Oranje's. Vandaar hun galuitstorting over hen.

(6) Voortdurend richten roomsche pers en geestelijkheid hun aanvallen op de openbare, zoogenaamd neutrale school. Op die school worden de brave roomsche kinderen bedorven. Alleen daar waar men invloed genoeg heeft om die openbare school feitelijk tot een roomsche school te maken, zooals dit in menige gemeente in Limburg en Noord-Brabant het geval is, kan zij nog dienen. En met vele is dat het geval. Heeft niet indertijd de heer De Bruijn, lid der Eerste Kamer van Noord-Brabant, het zelf getuigd? Zooveel mogelijk sticht men sectescholen en ontziet geene middelen om deze te bevolken. De schandelijkste lasteringen zijn daarvoor goed genoeg. En zulke scholen krijgen thans subsidie van den Staat! Een paar jaren geleden schreef de *Nieuwe Koerier*, het orgaan van de paters Franciscanen te Roermond, *Iets over de neutrale school* in twee artikelen, getiteld: *Een moordhol onzer dagen* en *Een pesthol onzer dagen*, die alle perken te buiten gaan. Uit het eerste artikel halen wij het volgende aan:

»Aan de vruchten zult gij ze kennen”.

»En wij hebben ze gekend aan de vruchten, en die vruchten waren vruchten des doods, omdat de vruchten waren van den boom des verderfs.

Met deze woorden wenschen wij de neutrale school gebrandmerkt te hebben.

Geteekend! ja! als met het vlamme teeken der verwerping, dat er onheilspellend flikkert op het hoovaardige voorhoofd van den wederspannigen engel, nadat de wrekende bliksemschichten hem hadden neergeploft in den afgrond — als met dat geheimzinnige merkteeken, dat er geprent stond op het gelaat van den eersten broedermoordenaar Cain.

Want zij moordt de harten, de zielen. Zij was eene moordnaresse van den beginne af aan.

Aan de vruchten!

Dat is een wrange oogst, dien zij heeft binnengehaald — een oogst van zedeloosheid, van leugen en bedrog, van opstand en revolutie, van verwaandheid en hoovaardij, van ledige hoofden en ledige harten en vroeg versleten, uitgeputte lichamen!

De verdedigers dezer ongelukkige moordholten der zielen weten het wel, zij zijn er van overtuigd, innig overtuigd, zij zien de noodlottige gevolgen van hun hellewerk — maar zij willen ze niet zien, zij sluiten de oogen, want dat was juist *hun* doel — zij wilden *dit* en *niets anders*.

Geloof toch niet dat zij te goeder trouw zijn! Kom aan! niet zoo onnoozel!

Het neutrale onderwijs is trouwens ook een zoetsappig woord; om te zeggen wat het beteekenen moet — het is een soort van net en goed kleedend schapenvachtje, maar wat voor een wolf zit er in! — het godsdienstlooze onderwijs, een onderwijs *zonder* God!

Ouders, dierbare ouders! laat u toch nooit bedriegen door een schijn van de „begrippen van anderen te eerbiedigen” — bedrog! altemaal bedrog!

Aan *uwe* kinderen *hun* begrippen te ontstelen, ze tot godloochenaars te maken, ze te vervreemden van alle begrippen van godsdienst, de wegen der zedeloosheid op die wijze voor hen te effenen, en ze langs dat hellend vlak in den afgrond te storten, waarin zij in hun ledig, verwoest hart niets dan haat — ja! let wel! — haat tegen God en godsdienst dragen, en dan *de geschikte werktuigen* worden van *hen* die ze aan God en godsdienst hebben ontstolen.

Van de hoogte van het kruis heette het eens: »Vader! vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen!»

Het was de stervende Heiland die sprak.

Die *beulen* wisten niet, wat zij deden.

Deze wel.”

Tegen zulk lasterlijk geschrijf heeft de bisschop van Roermond niet

eens zijne stem verheven. Thans is dat tegen dit en dergelijk geschrijf geschied door onderwijzers zelven in Limburg. In de vergadering van het Onderwijzersgezelschap van het arrondissement Maastricht 4 Juli 1892 gehouden werd de volgende motie met algemeene stemmen aangenomen: „De leden van het Onderwijzersgezelschap in het arrondissement Maastricht — in de algemeene vergadering te Vaals gehouden op 4 Juli — spreken als hun gevoelen uit, dat in de hoogste mate afkeuring verdient de lasterlijke wijze, waarop door sommige Zuid-Limburgsche bladen, tegen beter weten in, de openbare school wordt aangerand in haar wezen en strekking. Zij protesteeren met allen ernst tegen het beweren dat de openbare school — in die bladen de godsdienstlooze genoemd — zou zijn verkankerd en verpest en een fabriek van zedenbederf en ongelooft — verdachtmakingen, welke alleen kunnen strekken om de openbare school en hare onderwijzers, die in Limburg het algemeen vertrouwen genieten, in minachting te brengen bij de bevolking.” Belangrijk mag deze motie heeten, als men bedenkt wie haar aannamen — roomsche onderwijzers — en tegen wie zij gericht is — zoogenaamd geestelijke personen.

Dat de gewone, overal verspreide schoolboekjes geen genade vinden in de oogen der ultramontaansche drijvers, spreekt van zelf. Een zekere H. J. Wijnen, pastoor te Limbricht in Limburg, heeft reeds in vele artikelen een lans gebroken voor de invoering van roomsche boekjes, zelfs in de openbare school, waar die alleen door roomsche kinderen bezocht wordt. Zulk een roomsch boekje is o. a. *Kijkjes alom* door Kooijmans, hoofdonderwijzer te Zwolle, waarin onder meer verteld wordt dat de roomsche godsdienst den Spanjaarden in merg en been zit en dat zij daarom het zedelijkste volk ter wereld zijn! Ook de afschuwelijke en barbaarsche stierengevechten te Madrid vinden bij dezen vromen opvoeder der jeugd geen volstreckte afkeuring. Wat er in de voor roomsche scholen geschikt geachte boekjes van vaderlandsche geschiedenis terecht komt van onze historie, laat zich begrijpen.

Doch niet alleen aan de scholen van openbaar lager onderwijs worden de roomsche kinderen zooveel mogelijk onttrokken, ook de hoogere burgerscholen worden voor hen veel te slecht geacht, behalve misschien in het zuiden des lands, althans als het gemeente-instellingen zijn, waar de clerus zijn invloed kan doen gelden. Dan worden de jezuïeten-colleges en roomsche pensionaten bezocht, waar b.v. een leesboek over onze litteratuur van Everts, toen directeur der instelling te Rolduc, in gebruik is, waarin onze schrijvers bepaald uit roomsch standpunt beoordeeld worden en dus niet tot hun recht komen, niet

gewaardeerd worden zooals zij verdienen, of een Vaderlandsche Geschiedenis van zekeren Alf. Brouwers, volgens de gewone ultramontaansche opvatting. Op de hogere burgerschool te Maastricht, ook op het gymnasium, naar wij meenen, was, is misschien nog een boek over nederlandsche letterkunde in gebruik, waarvan sommige bladzijden dichtgeplakt waren, en alleen zóó in de boekenwinkels te koop! Hoogst behartigenswaardig zijn de woorden van mr. A. F. de Savornin Lohman, die door zijn langdurig verblijf in Noord-Brabant wél op de hoogte was en, sprekende over den geest waarin het onderwijs aan roomsche jongelieden gegeven wordt, zegt: »Daarom vooral de geschiedenis verminkt en die bladzijden, waarop de worstelstrijd met Spanje vermeld staat, zoo min mogelijk behandeld. Daarom de gloriekrans ontnomen aan de helden, die hun goed en leven waagden voor de vrijheid, en de feiten van den schoonen kamp voor gewetensvrijheid voorgesteld als daden van misdadige oproerlingen. Zijn de kinderen zoo opgevoed dat zij van Willem den Zwijger nooit hebben gehoord, of Lodewijk en Adolf Van Nassau als aan de galg ontkomen booswichten hebben leeren beschouwen, of in den opstand tegen Spanje een misdadig verzet zien, en van den bloeitijd der republiek alleen weten dat in die dagen de moederkerk met haar kinderen schandelijk en onverdiend is verdrukt. — dan, dan is de toekomst van Nederland verzekerd, dan is het nationaliteitsgevoel onderdrukt, dan kunnen de zonen van Nederland weer gemakkelijk zich scharen onder hen wier vaderland over de bergen, te Rome, is.»

(7) In zake verkiezingen in bestuurslichamen leggen de roomschen tegenwoordig grooten ijver aan den dag, die op zichzelf prijzenswaard is. Dit laatste kan echter niet gezegd worden van de wijze waarop zij daarbij te werk gaan. Geen roomsche wordt meer gekozen tenzij men ten volle overtuigd is dat hij de belangen zijner kerk boven alles zal behartigen. Vele roomsche kiesvereenigingen dwingen hare kandidaten het vervullen van zekere voorwaarden door hunne handteekening te bekrachtigen.

Zoo verklaarde de in het district Grave voor de Tweede Kamer gekozen ultramontaan, mr. Harte, op eene te Osch gehouden vergadering, onder meer: In de eerste plaats wil ik zijn de roomsche vertegenwoordiger van het district Grave. De roomsche godsdienst, zooals hij wordt geleeraard door den paus en de bisschoppen zal mijn richtsnoer zijn, ook op het gebied der staatsleer, en waar er zich kwesties voordoen, waar deze beide met elkaar in aanraking komen, zal

ik op de eerste plaats mij afvragen wat de godsdienst zegt, en mij daarnaar richten. — Het woord godsdienst beteekent in zijnen mond natuurlijk roomsche kerk en kerkleer.

En het Tweede-Kamerlid mr. Bahlmann verklaarde dat hij geen grooteren eeretitel kent dan te behooren tot de partij van den clerus van over de bergen en te zijn en te blijven ultramontaan. Zoozeer stelde hij het roomsche partijbelang boven alles dat hij van den minister van Oorlog, Bergansius, verlangde om, al was deze vast overtuigd dat de persoonlijke dienstplicht noodig is in het belang van vaderland en leger, zich te schikken naar de eischen der roomsche partij die van persoonlijke dienstplicht niet wil weten en te doen als zijn belgische ambtgenoot, generaal Pontus, die eenmaal zeide: ik voor mij ben een voorstander van den persoonlijke dienstplicht, maar als roomsche wil ik der roomsche partij geen leed berokkenen. Gelijk nu deze ultramontanen spreken, zoo denken allen, daarvoor zijn zij ultramontanen. Terecht schreef *De Vaderlander*: het streven der roomsche partij is geen ander dan ons land te maken tot een leengoed van den paus, wiens oordeel men zal hebben in te roepen en te volgen bij de organisatie van het leger, bij de regeering van onze koloniën, bij de bespreking van de vraag of gij voor of tegen den vrijhandel u verklaren zult, bij — nu ja, ten slotte bij alle vragen.

In het algemeen kan met recht gezegd worden dat zij die in de roomsche streken van ons vaderland in de lichamen van bestuur gekozen worden niets anders zijn dan de werktuigen van den priester. Niet het volk — de priester kiest zijn man dien hij kent, de kiezers hebben slechts dien naam in te vullen; en zij doen het en moeten het doen — omdat de priester het gelast. De alzoo en met een bepaald doel gekozenen, nl. om de belangen hunner kerk vóór alles te doen gelden, leggen toch den gevorderden ambtseed af; hierbij bewijst de jezuïetische *reservatio mentalis* (bedriegelijke terughouding) uitnemend dienst, nl. als men bij een belofte of eed den woorden heimelijk een anderen zin geeft, of de vervulling ervan in stilte van deze of gene voorwaarde afhankelijk maakt, dan is men slechts tot hetgeen men heimelijk bedoelde, niet tot hetgeen men duidelijk verklaarde verplicht. Zoo kan dus geen eed van die zijde afgelegd vertrouwd worden, want zij die een eed, ook een ambtseed afleggen worden in de gelegenheid gesteld er heimelijk iets anders bij te denken en zich dus als hun kerkbelang b. v. dit eischt er zich ontslagen van te achten.

(8) Een enkel woord over de Maria-vereering en aanbidding in de roomsche kerk.

De werken van Alphonso Maria de Liguori, door Pius IX tot kerkleeraar verheven, moeten volgens pauselijke breve van Juli 1871 niet slechts voor eigen gebruik gelezen, maar ook op gymnasiën en universiteiten gebruikt en voor het houden van voorlezingen, leerredenen enz. geraadpleegd worden. Een zijner werken is *De heerlijkheden van Maria* (La gloria di Maria 2 dln., Napels 1750). De hoofdgedachte, die in dat werk telkens herhaald wordt, is dat God alle mogelijke genadegaven door tusschenkomst van Maria der menschheid doet deelachtig worden. Een paar van zijne uitspraken willen we hier aanhalen. »Een iegelijk die zalig wordt kan niet anders behouden worden dan door de tusschenkomst der goddelijke moeder.» »Evenals Jezus onze voorspraak is bij den Vader, zoo is Maria onze voorspraak bij Jezus, en de Zoon laat aan haar de beslissing over allerlei klachten en oordeelen, die hij tegen en over ons heeft.» »Jezus en Maria hebben samen onze verlossing volbracht.» Op het altaar des kruises »wordt te gelijk met het offer van het goddelijk lam ook de moeder geofferd.» »De volzalige jonkvrouw kan de redster der wereld genoemd worden wegens de verdienste van haar mede geleden hebben.» »Om vele en velerlei dingen bidden we tot God en verkrijgen toch niet wat we begeeren; bidden we echter tot Maria, dan wordt het ons geschonken.» »De Zoon stelt de voorbeden van Maria zoo hoog en heeft zulk een begeerte om haar welgevallig te zijn, dat hare voorbeden voor hem meer hebben van een bevel dan van een verzoek, en zij daarbij meer als heerscheres dan als dienstmaagd optreedt.» »Zij die Maria niet dienen zullen niet zalig worden; want wie van hare hulp verstoken is, is ook zonder de hulp van haren goddelijken Zoon en van heel het hemelsch hof.»

Natuurlijk bezit Maria ook een bijzondere macht en heerschappij in het vagevuur, zoowel om daar de zielen te troosten, als om ze van pijnen te verlossen, en kan men door haar tallooze aflaten verkrijgen.

Doch reeds meer dan genoeg. Door »de heilige congregatie voor de kerkgebruiken» werd in 1803 vastgesteld dat er in al de geschriften van Liguori geen enkel woord is waar met eenig recht iets op is aan te merken, en dat besluit werd door Pius VII plechtig goedgekeurd en bekrachtigd.

Bisschop Martinus van Paderborn leerde met goedvinden zijner kerk: »Maria is de waarachtige ideale mensch die ons tot voorbeeld strekken

moet. Zij is de oorspronkelijke mensch zooals de eeuwige wijsheid hem bedacht heeft.

Pius IX zeide van Maria: »Zij die zich door hare verdienste boven de koren der engelen tot den troon der godheid verheven en door hare deugd den kop der oude slang vertreden heeft is tusschen Christus en de kerk gesteld.»

De *Osservatore Romano* van 3 Juni 1879 zegt: »Als moeder van den Almachtige zit zij met hem op éénen troon.»

De priester bidt dagelijks uit zijn getijboek: »God geef ons dat wij door Maria de vreugde des eeuwigen levens ontvangen» en tot Maria bidt hij: »Richt gij, onze voorspraak, uwe barmhartige oogen op ons en toon ons Jezus naar het leven.»

De geloovige wendt zich dagelijks in zijn Ave Maria tot haar en een der roomsche kerkgebeden, de zoogenaamde Lauretanische liturgie, die in September van het Lutherjaar 1883 op bevel van Leo XIII van 1 October tot 2 November in alle kerken moest worden gebeden, luidt: »Moeder der goddelijke genade, moeder des Scheppers, moeder des Verlossers, zetel der wijsheid, arke des verbonds, poort des hemels, ster der zee, genezing der zielen, toevlucht der zondaren, troosteres der bedroefden, helpster der christenen, koningin der engelen, koningin der patriarchen, koningin der profeten, koningin der apostelen, koningin der martelaren, koningin der belijders, koningin der maagden, koningin aller heiligen.... onder uwe bescherming bidden wij.... versmaad niet ons gebed in onze nooden, maar verlos ons altijd uit alle gevaren. O gij doorluchtige en gebenedijde maagd, onze vrouw, onze middelares, onze voorspraak, verzoen ons met uwen zoon. Stel ons uwen zoon voor.»

Wij vragen slechts wat er bij zulk een Mariadienst ja Mariavergoding wordt van den godsdienst in geest en in waarheid en of niet met volle recht mag gesproken worden van het heidendom in de roomsche kerk?

(9) Om den geest van het ultramontanisme te doen kennen stippen wij hier aan:

Geen enkele paus heeft nog ooit de schanddaden der Inquisitie afgekeurd.

De *Civiltà cattolica* een nauw aan het vaticaan verbonden blad noemde nog in 1853 (deel I blz. 555) de inquisitie een verheven schouwspel der maatschappelijke volmaking.

De aartsbisschop van Toulouse maakte in April 1862 aanstalten

om den 300jarigen gedenkdag van den moord van protestanten op 16 Mei 1562 luisterrijk te vieren. De regeering verbood het hem.

De hoogleeraar Schroers te Bonn noemde op de verleden jaar te Keulen gehouden algemeene vergadering der duitsche roomschen de inquisitie een gezegende instelling.

(10) Hoe gemakkelijk Rome het zijn werktuigen maakt blijkt hieruit dat het onderscheid maakt tusschen *gelooven* en *aannemen als komende uit Rome*. Een Stroszmajjer, Hefele en tutti quanti hebben het laatste gedaan. Om de eenheid der kerk te bewaren stond deze hun toe feitelijk als huichelaars op te treden. Een Newman speelde de rol van verrader tegen de engelsche staatskerk. In zijn Apologie zegt hij: Niemand eischt dat wij iets belijden, maar dat wij ons onderwerpen en zwijgen.

